

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali “Jamoat salomatligi va umumiy gigiyena” kafedrasi mudiri, Ibadulla Qochkarovich Abdullayevning 70 yilligiga bag‘ishlangan “Sog‘liqni saqlash tizimida menejmentning zamonaviy muammolari va istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman 2025-yil 20-21 oktabr

TA'LIM XODIMLARINING SOG'LIG'IGA PSIXOLOGIK XAVF OMILLARI VA KASBIY STRESSNING TA'SIRI

Ashurova M.D.

Farg‘ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti

Annotatsiya: Maqola zamonaviy o'qituvchilarning kasbiy salomatligi muammosiga bag'ishlangan. Kasbiy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan o'qituvchilarning kasallanish xavfi va tuzilishi ko'rib chiqiladi. "Kasbiy charchash" sabablari aniqlandi. Zamonaviy o'qituvchining salomatlik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan turli empirik tadqiqotlar tahlili o'tkazildi. Natijalar sarhisob qilinib, o'qituvchilarning kasbiy salomatligi buzilishining oldini olish bo'yicha yo'nalishlar belgilab olindi.

Kalit so'zlar: ishning asabiy va hissiy tarangligi; xavf omillari, turmush tarzi, gigienik baholash; profilaktika dasturlari

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РИСКА И ВЛИЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТРЕССА НА ЗДОРОВЬЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПЕРСОНАЛА

Ашурова М.Д.

Ферганский медицинский институт общественного здравоохранения

Аннотация: Статья посвящена проблеме профессионального здоровья современных педагогов. Рассматриваются риски и структура заболеваемости среди преподавателей, которые связаны с профессиональной деятельностью. Были выявлены причины «профессионального выгорания». Проведен анализ разных эмпирических исследований, направленных на изучение особенностей здоровья современного педагога. Подведены итоги и определены направления профилактики нарушений профессионального здоровья педагога.

Ключевые слова: нервно-эмоциональное напряжение труда; факторы риска, образ жизни, гигиеническая оценка; профилактические программы

PSYCHOLOGICAL RISK FACTORS AND THE IMPACT OF PROFESSIONAL STRESS ON THE HEALTH OF TEACHING STAFF

Ashurova M.D.

Fergana Medical Institute of Public Health

Abstract: The article is devoted to the problem of professional health of modern teachers. The risks and structure of morbidity among teachers, which are related to professional activity, are considered. The causes of "professional burnout" were identified. An analysis of various empirical studies aimed at studying the health characteristics of a modern teacher was conducted. The results were summed up and the directions for preventing violations of the professional health of a teacher were determined.

Key words: neuro-emotional stress of work; risk factors, lifestyle, hygienic assessment; preventive programs

Ishning dolzarbligi. O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini isloh qilish nafaqat pedagogik faoliyatga, balki o‘qituvchilarning shaxsiyatiga, ularning sog‘lig‘iga qo‘yiladigan talablarning ortishi bilan hamroh bo‘lmoqda.

Hozirgi vaqtda ishlab chiqarish va ishlab chiqarishdan tashqari sohalarida haddan tashqari psixo-emotsional zo'riqish, kasbiy stress va charchash rivojlanishiga olib keladigan psixo-ijtimoiy

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali “Jamoat salomatligi va umumiy gigiyena” kafedrasini mudiri, Ibadulla Qochkarovich Abdullayevning 70 yilligiga bag‘ishlangan “Sog‘liqni saqlash tizimida menejmentning zamonaviy muammolari va istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman 2025-yil 20-21 oktabr

omillarning roli ortib bormoqda. O‘qituvchilar orasida neyro-emotsional stressning kuchayishi somatik va ruhiy kasalliklar xavfi bilan bog‘liq [1,4].

Oliy ta‘lim muassasalari o‘qituvchilarining mehnat sharoitlari, mehnat sharoitlarini maxsus baholash bo‘yicha, ko‘pincha maqbul deb hisoblanadi. Lekin mehnat sharoitlarini maxsus baholash intellektual, sezgi va hissiy yuklarni, shuningdek, haqiqiy ish rejimlarini o‘lchash parametrlarini o‘z ichiga olmaydi. Shu bilan birga, o‘qituvchilar ish jarayonining intensivligi (intellektual, sezgi, hissiy ortiqcha yuk va boshqalar) zararli mehnat sharoitlariga mos keladi.

O‘qituvchining shaxsiga, uning individual, ijtimoiy, qadriyat asoslariga bo‘lgan qiziqish barcha davrlarda muhim bo‘lib qolmoqda: davlatning ta‘lim salohiyati bo‘ljak mutaxassislarini kasbga tayyorlayotganlarga bevosita bog‘liq. Bu nafaqat talabalarni tayyorlash sifatini nazarda tutadi, bu ularning muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatida namoyon bo‘ladi, balki oliy o‘quv yurtida o‘qish va tarbiyalash jarayonini tashkil etayotganlarning, xususan, ularning o‘qituvchilarining pedagogik va psixologik bilimni tezkorlik bilan oshirishni nazarda tutadi [3,7].

Tibbiyot oliy o‘quv yurti shifokor-o‘qituvchilari oliy maktab tizimida alohida o‘rin tutadi, chunki ular faoliyatining o‘ziga xosligi ikki professional determinant - tibbiy va pedagogik amaliyot bilan bog‘liq.

Klinika va kasalxona majmualari sharoitida tibbiy faoliyat shifokorlar uchun asosiy kasb sohasi hisoblanadi: bu faoliyat tufayli professionalning butun hayot sikli shakllanadi va rivojlanadi. O‘z navbatida, pedagogik faoliyat, aksincha, ikkilamchi, ahamiyatsiz bo‘lib, aksariyat hollarda oliy maktab o‘qituvchi shifokorlari unga katta qiziqish bildirmaydilar, kamdan-kam hollarda bu sohada bilimlarni rivojlantirishga intiladilar, ushbu faoliyat turiga qadriyatli munosabatda bo‘lmaydilar [2,8].

Bunday holat tabiiy ravishda shifokor-o‘qituvchilarning o‘z pedagogik amaliyoti tajribasini tahlil qilish, tushunish va umumlashtirishda, ta‘lim jarayonini shakllantirishda, zamonaviy tibbiy ta‘lim sharoitida talabalarni rivojlantirish va tarbiyalashda natijasi jihatidan eng samarali pedagogik yondashuvlarni o‘rganish va ulardan foydalanishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

O‘qituvchilik faoliyatining xilma-xilligi, zamonaviy o‘qituvchiga bo‘lgan yuksak talablar, pedagogning mehnat sharoitlarini baholashning ahamiyati mahalliy olimlarning psixometrik usullardan foydalangan holda olib borgan ko‘plab tadqiqotlarida o‘z aksini topgan [3,6,9,10]. Bu esa intellektual, hissiy va jismoniy yuklamalarning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish, pedagog mehnatining mazmuni, faoliyat maqsadi, mehnat vositalari, mehnat harakatlari, mehnatning psixofiziologik keskinligi omillari, kasbga qo‘yiladigan talablar va boshqalarni aks ettiruvchi turli mutaxassislik pedagoglarining professiogrammalarini ishlab chiqish imkonini berdi.

Tadqiqotning maqsadi - turli xil mehnat intensivligidagi o‘qituvchilar va tibbiyot xodimlarining haddan tashqari kuchlanish rivojlanishining oldini olish va sog‘lig‘ini saqlash uchun gigienik va tibbiy-profilaktika dasturlarini asoslash.

Materiallar va usullar. Kompleks fiziologik va gigiyenik tadqiqotlar o‘tkazildi, mehnat jarayonining intensivligi va ishlab chiqarish muhiti omillarining gigienik bahosi, anketa so‘rovi va o‘qituvchilar va jarrohlarning tibbiy ko‘riklari natijalari berildi.

Ishning mazmuni va ularning muhokamasi. Oliy tibbiy ta‘lim muassasalari professor-o‘qituvchilari mehnat sharoitlarining gigienik xususiyatlari axborot yuklarining ortishi, bevosita o‘qituvchilarning kasbiy kompetentsiyasiga yuqori talablar va o‘qituvchilarning zamonaviy innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etishga tayyorligi bilan bog‘liq.

Ta‘lim tizimini isloh qilish muammolarini samarali hal etish uchun o‘qituvchi har tomonlama sog‘lom inson bo‘lishi kerak. Pedagogik xodimlarning salomatlik holati ta‘lim jarayonining samaradorligiga ta‘sir qiladi.

O‘qituvchi shaxsining kasbiy muhim fazilatlariga quyidagilar kiradi: ijobiy motivatsiya, pedagogik mehnatga qiziqish va muhabbat, pedagogik va tashkilotchilik qobiliyati, badiiylik, xarakterning o‘ziga xos xususiyatlari. (mehribonlik, talabchanlik, adolatlilik, sabr-toqat, chidamlilik).

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali “Jamoat salomatligi va umumiy gigiyena” kafedrasi mudiri, Ibadulla Qochkarovich Abdullayevning 70 yilligiga bag‘ishlangan “Sog‘liqni saqlash tizimida menejmentning zamonaviy muammolari va istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman 2025-yil 20-21 oktabr

Tibbiy ta’lim muassasalarini o‘qituvchilarining kasbiy faoliyati ko‘p qirraliligi va murakkabligi bilan ajralib turadi. U o‘quv ishlarini o‘z ichiga oladi - ma’ruzalar o‘qish, amaliy mashg‘ulotlar, seminarlar o‘tkazish (institut o‘qituvchilari uchun 900 soatgacha, kollej o‘qituvchilari uchun - 720 soat davom etadi, u ko‘payishi mumkin, lekin yiliga 1440 soatdan oshmasligi kerak); o‘quv-uslubiy ish (370 soatgacha) - o‘quv qo‘llanmalari, taqdimotlar, darslar uchun materiallar tayyorlash; ilmiy ish (240 soatgacha) - ilmiy adabiyotlarni o‘rganish, ilmiy tadqiqotlar olib borish, ilmiy nashrlarni tayyorlash va ilmiy tadbirlarda ishtirok etish; tashkiliy va tarbiyaviy ishlar; va tibbiyot ta’limi muassasalarining ko‘plab o‘qituvchilari ham tibbiyot ishlariga jalb qilingan. O‘quv ishlari har xil turdagi darslarni o‘tkazish uchun sarflangan vaqt bilan tartibga solinadi; O‘quv, uslubiy va ilmiy ishlar - tartibga solish qiyin bo‘lgan ijodiy faoliyat turlari.

Bo‘ljak mutaxassislarni sifatli tayyorlashni ta’minlaydigan samarali, to‘liq, muvaffaqiyatli faoliyatning asosiy sharti institut o‘qituvchisining kasbiy salomatligidir. Institut o‘qituvchisining kasbiy salomatligi - bu tananing yoshga bog‘liq o‘zgarishlar jarayonida somatik va vegetativ funktsiyalarning asosiy parametrlarini saqlab turish qobiliyati, intellektual faoliyatni, markaziy asab tizimining barqaror holatini, kasbiy faoliyatning minimal fiziologik qiymatini va ijodiy uzoq umr ko‘rishni ta’minlashdir.

Kasbiy vazifalarni bajarish jarayonida o‘qituvchilarga mehnat jarayoni va ish muhiti omillari ta’sir qiladi. Adabiy manbalarni tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, kasbiy faoliyatning o‘qituvchilarning sog‘lig‘iga ta’sirini o‘rganish bo‘yicha ma’lumotlar gigienik tadqiqotlar jarayonida ham, tibbiy va sotsiologik usullardan foydalangan holda, shu jumladan anketa so‘rovi.

E.A. Grevtsova tomonidan 2007 yildagi olib borilgan tadqiqotlar ma’lumotlariga ko‘ra, umumiy ta’lim muassasalarida pedagogik xodimlarning ishi sensorli yuklar (vokal apparatiga yukning ko‘payishi - haftasiga 20-25 soat), ish jadvali (ish vaqtining haqiqiy davomiyligi kuniga 10 dan 12 soatgacha) bo‘yicha ortiqcha stress bilan tavsiflanadi. Ushbu kasbiy omillar ta’sirida o‘qituvchilarda arterial gipertenziya rivojlanish xavfi ortishi aniqlangan.

Ma’ruza davomida so‘zlar va harakatlardagi miqdoriy o‘zgarishlarni tahlil qilish, fanlardan so‘rovlar va ma’ruzalar, o‘qituvchilarning maxsus qayd etilgan kuzatishlaridan iborat o‘quv ishini har tomonlama fiziologik va gigienik baholash uni ayniqsa intellektual va hissiy yuklamalar nuqtai nazaridan juda qizg‘in ko‘rsatishga imkon berdi. Bir qator laboratoriya va dala tajribalari natijasida institut o‘qituvchilarining intellektual imkoniyatlari va ijodiy qobiliyatlarini yanada saqlash tananing salbiy funktsional holati va sog‘lig‘ining zaiflashishi fonida amalga oshirilganligi haqidagi g‘oya yaratildi. Ma’ruza ishi uning fiziologik narxining oshishi va shunga mos ravishda sog‘liq uchun xavflarning aniq prognozi bilan juda stressli.

Yuqori darajadagi psixo -emotsional stress ishning yakuniy natijasi uchun javobgarlik, katta hajmdagi va notekis ma’lumotlar oqimi, o‘tkir stressli vaziyatlarning paydo bo‘lishi bilan bog‘liq. Pedagogik faoliyat sezilarli stress bilan tavsiflanadi va "birinchi navbatda, ma’lumotni qayta ishlash uchun vaqt etishmasligi va qabul qilingan qarorlar uchun mas’uliyatni oshirish sharoitida intellektual va hissiy stress" bilan tavsiflanadi.

"Ofis xodimi" toifasi kasblarning xalqaro standart tasnifida (ISCO-2008) mavjud emas, chunki ofis xodimlari barcha asosiy kasb guruhlarida, shu jumladan o‘qituvchilarda mavjud. Ofis xodimi kasb emas, bu ofis binolarining ish muhitining xususiyatlari to‘plami bilan birlashtirilgan turli kasblar va lavozimlarning shartli toifasi. Tibbiyot xodimlarining mehnat sharoitlari, turmush tarzi va kasallanish darajasini o‘rganuvchi mutaxassislar "kasal qurilish sindromi" atamasini keng qo‘llaydilar - bu binolarning ichki muhitining turli omillari yoki ularning kombinatsiyasi natijasida kelib chiqadigan kasalliklar va patologik alomatlar guruhi bo‘lib, ularning namoyon bo‘lishi ko‘pincha binolar va binolar ichida uzoq vaqt o‘tkazadigan odamlarda qayd etiladi. Bezovtalik, bosh og‘rig‘i, bosh aylanishi, surunkali charchoq, ko‘zning tirnash xususiyati va quruqligi, nafas olish yo‘llari va terining shilliq pardalari, tez-tez shamollash kabi belgilarni o‘z ichiga oladi. Asosiy sabablar xona ichidagi havo sifatining yomonligi (yomon tashkil etilgan ventilyatsiya, gaz almashinuvining etarli

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali “Jamoat salomatligi va umumiy gigiyena” kafedrasini mudiri, Ibadulla Qochkarovich Abdullayevning 70 yilligiga bag‘ishlangan “Sog‘liqni saqlash tizimida menejmentning zamonaviy muammolari va istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman 2025-yil 20-21 oktabr

emasligi), orgtexnika (shaxsiy kompyuter, printer, nusxa ko‘chirish, oddiy va mobil telefonlar, faks) bilan ishlash va psixo-ijtimoiy jihatlaridir.

O‘qituvchilarning ish joylarida jismoniy omillarning ta‘sirini baholash uchun gigienik tadqiqotlarni tahlil qilishda turli ta‘lim tashkilotlarida ishlaydigan professor-o‘qituvchilarning mehnat sharoitlari bir-biridan farq qilishi aniqlandi, lekin ko‘p jihatdan maqbuldir.

Kasbiy vazifalarni bajarish jarayonida o‘qituvchilar o‘rtasida jismoniy faollik etarli emasligi bilan tavsiflanadi. Sanoat laboratoriya nazorati va mehnat sharoitlarini maxsus baholash doirasida olingan ishlab chiqarish muhiti omillari va ish jarayonining monitoringi ma‘lumotlari ushbu asboblarda yordamida hal qilinadigan turli vazifalar tufayli bir-birini to‘ldiradi. Mehnat sharoitlarini baholash usullari shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olmaydi.

Kasbiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, oliy tibbiy ta‘lim muassasalarining professor-o‘qituvchilari orasida mehnat stressi etakchi kasbiy omil bo‘lib, intellektual, hissiy va hissiy stress ko‘rsatkichlarining zararli ta‘sirini bilan tavsiflanadi (**1-jadval**).

Shu bilan birga, kafedra assistentlari uchun mehnat intensivligini yakuniy baholash maqbul sinfga (mehnat sharoitlari toifasi 2) mos keladi, dotsentlar va kafedra professorlari uchun esa 1-darajali zararli sinfga (mehnat sharoitlari klassi 3.1) mos keladi.

1- jadval

Ish jarayonining intensivligini gigienik baholash

Mehnat intensivligi ko'rsatkichlari	O'qituvchi lavozimlari		
	Assistent	Katta o'qituvchi	Dotsent, professor
	92		
Mehnat sharoitlari sinfi			
Intellektual yuklar			
Ishning mazmuni	3.1	3.2	3.2
Vazifalarning murakkablik darajasi bo'yicha taqsimlanishi	3.1	3.2	3.2
Sensor yuklar			
Vokal apparatiga yuk	2	3.1	3.1
Video terminal ekranini kuzatish	2	3.1	3.1
Hissiy stress			
O'z faoliyati natijalari uchun javobgarlik darajasi	2	3.1	3.1

Tibbiyot instituti o‘qituvchilarining ishlab chiqarish muhiti omillarini gigienik baholashda zararli ishlab chiqarish omillari aniqlandi: etarli emas sun‘iy yoritish (ish joylarining 36,0 foizida), elektr maydonining kuchi bo‘yicha elektromagnit maydonlarning ruxsat etilgan maksimal darajasidan ortiqcha (shaxsiy kompyuterlar yaqinidagi ish joylarining 25,3 foizida). Klinik (ish o‘rinlarining 94,6 foizi) va davolash-profilaktika (ish joylarining 43,6 foizi) bo‘limlari o‘qituvchilari biologik omillarning zararli ta‘siriga duchor bo‘ladilar, klinik kafedralar o‘qituvchilari (ish joylarining 38,6 foizi) giyohvandlik analgetiklari bilan aloqa qilish sharoitida ishlaydi.

Xronometraj kuzatuv ma‘lumotlariga ko‘ra, o‘rganilayotgan ta‘lim muassasalari o‘qituvchilarining ishi ish kunining sezilarli davomiyligi (standartlashtirilgan va tartibsiz ish vaqti) bilan tavsiflanadi va kuniga o‘rtacha 13,6 soatni tashkil etadi, bu bizga ish tartibini (ish kunining haqiqiy davomiyligi) ish jarayonining intensivligi bo‘yicha 3,2 sinf sifatida baholash imkonini beradi. Tik holatda o‘tkazilgan umumiy vaqt o‘rtacha 56% ni tashkil etdi (mehnat jarayonining og‘irligi ko‘rsatkichlari bo‘yicha mehnat sharoitlarining 3,1 sinfi). O‘qituvchilar uchun umumiy ovoz yuki haftasiga 22 soatdan ortiqni tashkil etdi, bu ish jarayonining og‘irligi ko‘rsatkichlari bo‘yicha ish

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali “Jamoat salomatligi va umumiy gigiyena” kafedrasini mudiri, Ibadulla Qochkarovich Abdullayevning 70 yilligiga bag‘ishlangan “Sog‘liqni saqlash tizimida menejmentning zamonaviy muammolari va istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman 2025-yil 20-21 oktabr

sharoitlarining 3.2-sinfiga to‘g‘ri keladi. Xronometrajni kuzatish natijalari quyidagi ko‘rsatkichlar bo‘yicha o‘qituvchilarning mehnat sharoitida zararli omillar mavjudligini aniqladi: ish jarayonining intensivligi (ish rejimi) - mehnat sharoitlarining 3,2 sinfi; ish jarayonining og‘irligi (umumiy turish vaqti) - 3,1 sinf va (umumiy ovoz yuki) - 3,2 toifadagi mehnat sharoitlari.

Xulosa

Kasbiy salomatlik o‘qituvchilik faoliyatining muvaffaqiyati va kasbiy uzoq umr ko‘rishning etakchi shartlaridan biridir. O‘tkazilgan tadqiqotlar oliy ta‘lim o‘qituvchilarining kasbiy salomatligi umuman qoniqarli ekanligini ta‘kidlash imkonini beradi. Ta‘lim muassasasini o‘zgartirish oqibatlarini ularning kasbiy salomatligi holatiga ta‘sir qiladi. Shu bilan birga, ba‘zi rivojlanayotgan o‘zgarishlar tendentsiyalari (masalan, axborotlashtirish va raqamlashtirish) pandemiya davrida masofaviy ta‘lim sharoitida kasbiy faoliyatning nisbiy barqarorligini saqlab qolish imkonini berdi. Ommaviylashtirish, shaxsiylashtirish, axborotlashtirish va raqamlashtirishda ifodalangan transformatsion jarayonlar universitetning ta‘lim maydoni sub’ektlari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar amaliyotiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

Bunday sharoitda institutning sog‘lig‘ini saqlash maydonini maqsadli shakllantirish, tibbiy ko‘riklar samaradorligini oshirish, ehtimol, ayrim kasalliklarning xavf guruhlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarga asoslangan holda ularni tanlab olish, shuningdek, institut professor-o‘qituvchilari salomatligi uchun mumkin bo‘lgan xavflarni va uni saqlash va tiklash uchun resurslarni har tomonlama hisobga oladigan korporativ sog‘liqni saqlash dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish muhimdir.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Axmerova, S.G. O‘qituvchining kasbiy faoliyati va salomatligi: monografiya / S.G. Axmerova. - M.: Ta‘lim Arsenal, 2010 - 158, [2] b.
2. Ashurova M.D., Abdullayev G‘.A. Tibbiyot xodimlarining sog‘lig‘iga ta‘sir qiluvchi omillar va kasb kasalliklarning kelib chiqish sabablari / “Tibbiyotda yangi kun” № 5/55 2023-B. 56-59
3. Blinkov, A.N. Kasbiy tayyorgarlikning etishmasligi natijasida kasbiy charchash (ilmiy adabiyotlar tahlili asosida) / A.N. Blinkov, O.I. Lebedintseva // Akmeologiya. – 2018. – 1-son (65). – B. 27-32.
4. Buxtiyarov, I.V. Zamonaviy psixologik xavf omillari va kasbiy stressning namoyon bo‘lishi / I.V. Buxtiyarov, M.Yu. Rubtsov, N.A. Kostenko // Rossiya Fanlar akademiyasining Samara ilmiy markazining yangiliklari. – 2014. – No 5(2). -B. 773-775.
5. Dorogina, O.I. Ishlash o‘qituvchining kasbiy salomatligining asosiy ko‘rsatkichi sifatida / O.I. Dorogina, A.A. Pecherkina // Ural Federal Universitetining xabarnomasi. Ser. 1. Ta‘lim, fan va madaniyat muammolari. – 2017. – V. 23. – 2-son (162). – B. 81-87.
6. Ibraev, S.A. Aqliy mehnat bilan shug‘ullanuvchi odamlarda kasbiy xavfning zamonaviy jihatlari (Adabiyot sharhi) / S.A. Ibraev, J.J. Jarilqosin, E.J. Otarov, C.U. Ismoilov // Xalqaro amaliy va fundamental tadqiqotlar jurnali. – 2017. – 3-son (1). – B. 62-65.
7. Pershina, E.O. Ijtimoiy-psixologik omillarning o‘qituvchilarning ruhiy charchashiga ta‘siri / E.O. Pershina // To‘plamda: Zamonaviy fan va ta‘limning nazariy va amaliy muammolari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 2016. – B. 276-280.
8. Stepanov, E.G. Ta‘lim xodimlarining sog‘lig‘iga ishlab chiqarish va noishlab chiqarish xarakteridagi psixo-ijtimoiy omillarning ta‘siri / E.G. Stepanov, N.I. Simonova, T.K. Larionova [va boshq.] // Boshqirdiston tibbiy byulleteni. – 2016. – No 6 (66). – B. 108-113.
9. Fatxutdinova, L.M. Mehnatni muhofaza qilishni boshqarish tizimining ajralmas qismi sifatida ishdagi stressni monitoring qilish / L.M. Fatxutdinova, E.A. Leontyeva // Kasbiy va sanoat tibbiyoti. ekologiya. – 2018. – No 1. – B. 28–32.

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali “Jamoat salomatligi va umumiy gigiyena” kafedrasi mudiri, Ibadulla Qochkarovich Abdullayevning 70 yilligiga bag‘ishlangan “Sog‘liqni saqlash tizimida menejmentning zamonaviy muammolari va istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman 2025-yil 20-21 oktabr

10. Bogaert, I. Associations between different types of physical activity and teachers perceived mental, physical, and work-related health / I. Bogaert, K. De Martelaer, B. Deforche, P. Clarys, E. Zinzen // BMC Public Health. – 2014. – Vol. 14(534). – P. 2-9.

